

УДК 336.77:347.466
JEL Code G21

О.І. ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ

(Донецький національний університет, м. Вінниця, Україна)

Кредит під заставу грошовий коштів як інструмент комбінаторики

Стаття присвячена розробці методичного забезпечення оцінки економічної доцільності застосування кредиту під заставу депозиту як інструменту фінансової інженерії в умовах нестабільності на фінансовому ринку. Доведено, що «технічний кредит» є інструментом фінансової інженерії. Визначено перелік задач, які можуть бути вирішені завдяки функціональності кредиту під депозит. Розглянуто основні варіанти застосування схеми «кредит під депозит». Запропоновано концепцію кредиту під заставу грошових коштів фізичної особи для забезпечення готівковими коштами юридичної особи. Наведено практику розгляду судових спорів в частині обміну кредиту на депозит. На конкретному прикладі визначено економічну доцільність застосування схеми «кредит під заставу депозиту», при якій позичальником виступає юридична особа, а вкладником – фізична. Обґрунтовано, що не зважаючи на зміни в законодавстві щодо стабілізації ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках, схема «кредит під заставу грошових коштів» є дієвим інструментом фінансової інженерії.

Ключові слова: кредит, депозит, застava, фінансова інженерія, «податковий щит», банківський продукт, комбінаторика.

А.И. ДОБРОВОЛЬСКИЙ

(Донецкий национальный университет, г. Винница, Украина)

Кредит под залог денежных средств как инструмент комбинаторики

Статья посвящена разработке методического обеспечения оценки экономической целесообразности применения кредита под залог депозита как инструмента финансовой инженерии в условиях нестабильности на финансовом рынке. Доказано, что «технический кредит» является инструментом финансовой инженерии. Определен перечень задач, которые могут быть решены благодаря функциональности кредита под депозит. Рассмотрены основные варианты применения схемы «кредит под депозит». Предложена концепция кредита под залог денежных средств физического лица для обеспечения наличными средствами юридического лица. Приведена практика рассмотрения судебных споров в части обмена кредита на депозит. На конкретном примере определена экономическая целесообразность применения схемы «кредит под залог депозита», при которой заемщиком выступает юридическое лицо, а вкладчиком - физическая. Обосновано, что несмотря на изменения в законодательстве, связанные с стабилизацией ситуации на денежно-кредитном и валютном рынках, схема «кредит под залог денежных средств» является действенным инструментом финансовой инженерии.

Ключевые слова: кредит, депозит, залог, финансовая инженерия, «налоговый щит», банковский продукт, комбинаторика.

O.I. DOBROVOLSKYI

(Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine)

Mortgage Credit against Cash as Instrument of Combinatory Analysis

The article is devoted to development of methodological support for assessment of economic purposefulness of mortgage credit against deposit as instrument of financial engineering in the context of unstable financial market. It is

shown that 'technical credit' is an instrument of financial engineering. The list of tasks is defined which may be carried out due to functionality of the credit against deposit. The main ways of using 'credit against deposit' scheme are discussed. The concept is proposed for the mortgage credit against cash of a physical person for procurement of cash for an artificial person. The practice is shown how legal arguments are settled concerning exchange of credit for deposit. Using the specific example it is concluded that it is economically reasonable to use the 'mortgage credit against deposit' scheme where borrower is an artificial person and depositor is a physical person. It is substantiated that despite changes in law concerning stabilization on the monetary-credit and currency market, the 'mortgage credit against cash' scheme is an efficient instrument of financial engineering.

Keywords: *credit, deposit, mortgage, financial engineering, 'tax shield', bank product, combinatorial analysis.*

Актуальність дослідження. Застава в тій чи іншій формі є обов'язковою умовою отримання класичного кредиту, хоча певні кредитні програми не передбачають обов'язкової застави. При бланковому або беззаставному кредитуванні позичальник погоджується з тим, що кредитор має право стягнути недоотримані кошти з його доходів, майна чи за рахунок інших джерел. При такому кредитуванні, предмет застави не має чіткої ідентифікації. З поміж інших кредитних продуктів виділяється кредит під заставу грошових коштів. Грошові кошти можуть бути розміщені на депозитному рахунку, заблоковані на спеціальних рахунках позичальника або майнового поручителя. В якості позичальника виступають як фізичні, так і юридичні особи. Кредитні кошти надаються власне у вигляді кредиту або кредитної лінії, а графік повернення коштів розробляються індивідуально. Це робить схему унікальною, через часовий аспект. Взагалі, кредит під заставу грошових коштів одна із найбільш гнучких схем фінансування, яка дозволяє поєднати полярні банківські продукти: кредит та депозит. З точки зору фінансового ринку це комбінування є нетиповим, проте фінансова інженерія дозволяє розв'язувати такі проблеми, поєднуючи фінансові інструменти для задоволення потреб конкретного суб'єкта. В якості забезпечення за «технічним кредитом» приймаються кошти, які розміщені на рахунках банка-кредитора. Практика кредитування, коли кошти – потенційна застava розміщена в іншій фінансовій установі не застосовується. Донедавна найпоширенішою формою кредиту під заставу депозиту була схема взаємодії, що передбачала в ролі позичальника юридичну особу, а вкладника – фізичну. Зі змінами в законодавстві, питання економічної доцільності використання такого інструменту потребує дослідження і розробки відповідного методичного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці основну увагу приділяють класичним кредитним продуктам, зокрема відзначимо: О. Зарубу, С. Ілляшенко, О. Кириченко, І. Лютого, Ю. Масленченкова, В. Костюка, В. Успенко, М. Дибу. Специфічні кредитні продукти, до яких належить кредит під заставу грошових коштів, привертають увагу переважно практикуючих економістів. Зокрема, експерт з питань бухгалтерського обліку та оподаткування Ю. Єгорова надає нормативне та облікове забезпечення даної операції [3]. Автори газети «Закон і Бізнес» зазначають, українське законодавство, що регулює питання застави коштів, на цьому етапі відстає від

практики банків [4]. В.А. Костюк визначає кредит під заставу депозиту як одну із кредитних програм комерційного банку для фінансування малого бізнесу [5]. Втім, не багатьом бізнесменам вигідно заморожувати гроші на депозитному рахунку лише для того, щоб отримати кредит – та ще й на меншу, ніж вклад, суму, вважає професор М.І. Діба [1]. О.В. Добровольська фактично відносить фінансових посередників небанківського типу до суб'єктів схеми кредит під депозит [2]. О.О. Олійник визначає основні параметри концепції розвитку системи мікрокредитування фермерських господарств та домогосподарств у сільській місцевості України [6].

Дж. А. Пог і Р.Н. Бассард запропонували модель короткострокового фінансового планування [17], а К. Джеймс вважав, доступ фірми до банківського кредитування забезпечує зростання ринкової ціни її акцій [16]. Серед вчених, які займаються комбінаторикою, процитуємо Дж. Фіннерті, на думку якого фінансова інженерія включає проектування, розробку і реалізацію інноваційних фінансових інструментів і процесів, а також творчий пошук нових підходів до рішення проблем в галузі фінансів [15].

Незважаючи на згадані публікації з досліджуваного питання, практики та особливо науковці не згадують про кредит під заставу депозиту як інструмент фінансової інженерії. Також, відсутнє методичне забезпечення економічного обґрунтування доцільності використання схеми кредит під депозит в умовах зміни податкового законодавства і введення обмежень, пов'язаних з необхідністю стабілізації ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках.

Тому **метою даної статті** є розробка методичного забезпечення оцінки економічної доцільності застосування кредиту під заставу депозиту як інструменту фінансової інженерії в умовах нестабільності на фінансовому ринку.

Виклад основного матеріалу. Кредит під заставу грошових коштів є інструментом фінансової інженерії, творчим підходом до вирішення фінансових задач суб'єктів фінансових відносин, і ґрунтується на комбінуванні двох різних фінансових продуктів – кредиту та депозиту. Функціональність кредиту під депозит дозволяє вирішити наступні задачі: забезпечення готівковими коштами, податкової оптимізація, фінансування при майновій поруці, переведення коштів на підприємство, їх вилучення з нього, отримання коштів до закінчення договору вкладу у фінансовій установі.

Якщо кредит під заставу депозиту надається фізичній особі під заставу її депозиту, то така операція може застосовуватися у випадку:

– нагальної потреби в коштах, при цьому плата по кредиту буде меншою, ніж відсотки втрачені через дострокове припинення депозиту. Згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов повернення строкових депозитів», повернення вкладникові банківського строкового вкладу та нарахованих процентів за цим вкладом на його вимогу до спливу строку або до настання інших обставин, визначених договором, можливе виключно у випадках, якщо це передбачено умовами договору банківського строкового вкладу [8];

– коли одна фізична особа виступає майновим поручителем за кредитом іншої фізичної особи, надаючи свої кошти в заставу;

– необхідності переведення коштів з фінансової установи, яка відчуває проблеми з платоспроможністю.

Розміщення вільних коштів юридичної особи на депозит є стандартною практикою, якщо юридична особа погоджується на стандартні умови договору банківського вкладу. Такі депозити можуть бути різних видів: депозитна лінія, встановлення підвищеної плати на залишок коштів на поточному рахунку, строковий депозит та інші. Договір строкового вкладу може передбачати умови достроково припинення. Якщо договір такої умови не містить, а вкладник – юридична особа терміново потребує коштів, то можна скористатися кредитом під заставу депозиту. За сприятливої кон'юнктури, при ситуації з нагальною потребою ресурсів, підприємства мають можливість розмістити вільні кошти на короткі строки з максимальної відсотковою ставкою. Такі депозити ще називають «казначейські». Адже відділи казначейства банків залучаються такі кошти як для міжбанківських розрахунків, так і для вирішення поточних завдань діяльності при нестачі ресурсів на ринку. В схемі «юридична особа позичальник – юридична особа кредитор» вирішується завдання внутрішнього переміщення коштів між спорідненими суб'єктами. Юридична особа з надмірною ліквідністю за допомогою інструменту кредит-депозит передає кошти юридичній особі, яка потребує фінансування, але не має можливості отримати його від професійного учасника ринку позикового капіталу. В такому випадку, підприємство, яке виступає в ролі кредитора отримує дохід більший, ніж при розміщенні коштів на депозит у банк, а юридична особа-позичальник фінансується на вигідних умовах. Крім того, юридичним особам є сенс використовувати схему кредит-депозит для оптимізації оподаткування та підтримання безпеки бізнесу при ворожих поглинаннях. Господарюючі суб'єкти, які мають заборгованість за кредитами (навіть строкову) є більш захищені від зовнішніх загроз та корпоративних спорів. Так як крім стандартних проблем, які супроводжують ворожі поглинання, потрібно буде вирішувати проблеми з професійним кредитором, який часто закладає в

договори кредитування певні застереження щодо змін в структурі власників позичальника та інші обмеження діяльності. Різновид кредиту під заставу депозиту, коли вкладником і позичальником є різні фізичні особи не має широкого застосування в умовах традиційної банківської діяльності.

Таким чином, фізична особа має можливість отримати кредитні кошти за мінімальною процентною ставкою та, практично, без додаткових витрат, які супроводжують його отримання. В разі потреби в податковій оптимізації фізичної особи така схема співпраці, в принципі, може бути застосована. З іншого боку, в умовах неплатоспроможності банківських установ, клієнти пропонують обміняти кредит на депозит з певним дисконтом. За цієї схеми вкладник банку направляє свій вклад на погашення кредиту позичальника банку, який в свою чергу повертає йому частину вкладу. Відтак вкладник терміново отримує свої кошти, не очікуючи їх виплати за рахунок ресурсів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, або закладами, на які гарантії повернення не розповсюджуються. Також, фізичні особи можуть використовувати кредит під заставу депозиту як варіант звичайного займу.

Можливість внести кошти на підприємство, отримати податкову економію, перевести безготівкові кошти в готівку, створити «штучну» кредитну заборгованість та позитивну кредитну історію, зробили цей інструмент популярним серед юридичних осіб. Це той випадок, в якому фінансова інженерія, яка поєднала протилежні операції комерційного банку породила банківський продукт. Якщо інструмент кредит під депозит використовується для забезпечення готівковими коштами юридичну особу, то концепція набуде наступного вигляду (рис. 1).

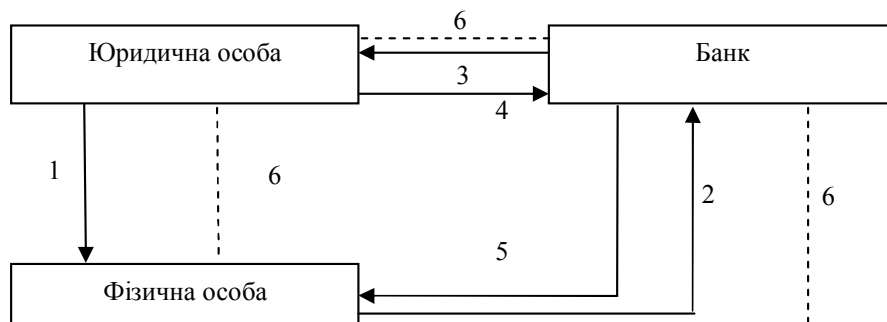
Згідно Податкового кодексу України проценти за депозитами фізичних осіб підлягають оподаткуванню [7]. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо повернення строкових депозитів» було заборонено дострокове розірвання строкових вкладів, якщо інше не передбачено договором банківського вкладу [8]. Згідно Постанови Правління НБУ від 03.08.2015 р. № 581 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України» банкам забороняється надавати клієнтам кредити в національній валюті, якщо в забезпечення виконання зобов'язань за ними надаються майнові права на кошти в іноземній валюті, що розміщені на рахунках у банках [9]. Юридична особа має доступ до кредиту в іноземній валюті у разі наявності відповідної валютної виручки, достатньої для його обслуговування.

Якщо спиратися на практику розгляду судових спорів в частині обміну кредиту на депозит під час введення тимчасової адміністрації в комерційний банк, то вона неоднозначна. З одного боку, така можливість закріплена Цивільним кодексом України, а саме: зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог [13]. Це підтверджує

Фінанси та оподаткування

рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за позовом до ПАТ «Таврика» [11]. З іншого боку, обмін депозитів на кредити в проблемних банках проходить через суд, навіть в межах однієї особи. Система гарантування вкладів побудована таким чином, що якщо тимчасовий адміністратор або ліквідатор погодиться на операції по обміну зобов'язаннями, то це може бути розцінено як вимивання коштів з банку [12]. Крім того, Законом «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» заборонено під час дії

тимчасової адміністрації зарахування зустрічних вимог, у тому числі зустрічних однорідних вимог, припинення зобов'язань за домовленістю (згодою) сторін (у тому числі шляхом договірною списання), поєднанням боржника і кредитора в одній особі. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб не відшкодовує кошти за вкладом у банку, якщо такий вклад використовується вкладником як засіб забезпечення виконання іншого зобов'язання перед цим банком, у повному обсязі вкладу до дня виконання зобов'язань [10].

1. Надання коштів Юридичною особою у вигляді поворотної безвідсоткової фінансової допомоги Фізичній особі.
2. Розміщення цих коштів Фізичною особою на вкладному рахунку у Банку.
3. Надання Банком кредиту Юридичній особі під заставу коштів на вкладному рахунку Фізичної особи.
4. Сплата Юридичною особою відсотків за користування кредитними коштами Банку.
5. Сплата Банком відсотків за вкладом Фізичній особі (готівкові кошти).
6. Закриття схеми.

Рис. 1. Концепція кредиту під заставу грошових коштів фізичної особи для забезпечення готівковими коштами юридичної особи

Джерело: розроблено автором.

Економічну доцільність схеми кредиту під заставу депозиту можна визначити на конкретній ситуації, де позичальником виступає юридична особа, а вкладником – фізична:

- сума кредиту (C): 950000 грн.;
- сума депозиту (D): 1000000 грн.;
- відсоткова ставка по депозиту (IRD): 22 % річних;
- відсоткова ставка по кредиту (IRC): 24 % річних;
- транзакційні витрати (TrC): 0,5 % від суми кредиту.

Розрахунок буде неповним без наступних даних:

- ставка податку на доходи фізичних осіб (TD): 20 %;
- ставка військового збору (TW): 1,5 %;
- ставка податку на прибуток підприємств (TC): 18 %;
- рентабельність активів (ROA): 15 %.

Базову ставку податку на прибуток підприємств регламентовано п. 136.1, а розмір оподаткування пасивних доходів фізичних визначено п. 167.5.1 Податкового кодексу України. Тимчасово, до набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України, встановлюється військовий збір [7]. У зазначеній ситуації, об'єктом оподаткування військовим збором є проценти на депозитний банківський рахунок [7]. Маржа кредит-депозит складає 2 %, а дисконт 5 %.

Дисконт є обов'язковою умовою, так як в разі дефолту позичальника, банку знадобиться певний час для того, щоб реалізувати своє право на стягнення боргу за рахунок коштів фізичної особи, які передані в якості застави. Відповідно до заданих параметрів, частина депозиту в сумі 50000 грн. не буде приймати участь в схемі кредитування. Вона буде приносити тільки пасивний дохід, зменшений на суму загальнообов'язкових платежів до бюджету. Здебільшого, кредит під заставу депозиту розглядається як варіант надходження коштів від власника або іншої зацікавленої особи на підприємство. При цьому робиться вибір з-поміж інших можливостей фінансування: поворотної фінансової допомоги, збільшення статутного капіталу. Тоді, втрати від дисконту складуть недоотриманий дохід від звичайної діяльності зменшений на податок з доходів юридичних осіб та «чистих» депозитних відсотків. Юридична особа отримає «податковий щит» на суму податку з доходів юридичних осіб за рахунок відсотків за кредитом, які включаються до валових витрат [14]. Звідячи до арифметичної суми всі додатні та від'ємні складові грошового потоку за операцією визначимо її доцільність:

$$R = -(D - C) \cdot ROA - IRC \cdot C - TrC + IRD \cdot D - IRD \cdot D \cdot (TD + TW) + IRC \cdot TC \quad (1),$$

або

$$R = -(1000000 - 950000) \cdot 0,15 - (950000 \cdot 0,24) - (950000 \cdot 0,005) + \\ + (1000000 \cdot 0,22) - 1000000 \cdot 0,22 \cdot (0,2 + 0,015) + (950000 \cdot 0,24 \cdot 0,18) = \\ = -26510 \text{ грн.}$$

Всі складові формули 1 зведені спільномірно їх витрат або доходу для юридичної особи і відповідають додатній або від'ємній складовій грошового потоку. Однозначною перевагою такої

$$Cash = IRD \cdot D - IRD \cdot D \cdot (TD + TW) \quad (2),$$

або

$$Cash = (1000000 \cdot 0,22) - (1000000 \cdot 0,22) \cdot (0,2 + 0,015) = 172700 \text{ грн.}$$

Отже витрати на отримання готівки для юридичної особи (див. формула 3) (CashV) складуть:

$$CashV = R / Cash \cdot 100 \quad (3),$$

або

$$CashV = -26510 / 172700 \cdot 100 = -15,35\%$$

Отже, витрати на отримання готівкових коштів підприємством в сумі 172700 грн. складуть 15,35 %. Такий варіант отримання готівкових коштів дозволить зберегти оборотні кошти підприємства.

Висновки. Кредит під заставу грошових коштів є інструментом фінансової інженерії, що набув статусу повноцінного та поширеного продукту, який надається фінансовими установами. Особливо за умов, якщо передбачати в договорі депозиту можливість дострокового повернення або надавати в забезпечення не строкові вклади. Дострокове повернення кредиту надасть можливість завчасно припинити депозит, або ж повернути кредит за рахунок розірвання договору строкового вкладу. За допомогою цього інструменту фізичні особи можуть отримати порівняно дешеві позикові кошти, обміняти кредит на депозит під час ресурсного «голоду» фінансових установ, використати депозит для надання позики.

Ця схема дозволить юридичним особам:

- 1) профінансувати підприємство, в разі якщо інші варіанти є неприйнятними;
- 2) створити додаткові валові витрати і отримати «податковий щит»;
- 3) задовольнити потребу у легальних готівкових коштах;
- 4) створити позитивну кредитну історію та зберегти робочий капітал;
- 5) попередити ворожі поглинання;
- 6) захистити кошти від примусового списання для погашення податкового боргу [7].
- 7) вирішити завдання внутрішнього переміщення коштів між спорідненими особами.

Не зважаючи на зміни в законодавстві в частині оподаткування відсотків закладами, введення обмежень на отримання коштів по закінченню вкладних договорів, фактичну заборону дострокового припинення депозитних договорів та інших заходів, спрямованих на стабілізацію ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках, схема кредит під заставу грошових коштів є дієвим інструментом фінансової інженерії.

схеми є отримання готівкових коштів (див. формула 2) у вигляді відсотків за депозитом фізичної особи (Cash):

4 Список використаних джерел

1. Дибя М.І. Вплив банківської кризи на інвестиційний клімат в Україні / М.І. Дибя // Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 13-18.
2. Добровольська О.В. Трансформація заощаджень в інвестиції в процесі реалізації депозитних послуг у кредитних спілках / О.В. Добровольська // Молодий вчений. – 2015. – № 2(17). – С. 56-59.
3. Єгорова Ю. Кредит під заставу депозиту [Електронний ресурс] / Ю. Єгорова // «Дебет-Кредит» – 2012. – № 32. – Режим доступу: <http://dtk.com.ua>.
4. За заставу платежем віддяк, або Як отримати кредит під кошти на рахунках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zib.com.ua>.
5. Костюк В.А. Удосконалення банківського кредитування малих підприємств в Україні / В.А. Костюк // Науковий вісник нац. університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – № 163. Ч. 2. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – С. 106-111.
6. Олійник О.О. Мікрокредитування фермерських господарств і домогосподарств в сільській місцевості України: концепція розвитку / О.О. Олійник // Облік і фінанси. – 2015. – № 1(67). – С. 94-99.
7. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – ст. 112.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов повернення строкових депозитів: Закон України від 14.05.2015 р. № 424-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 30. – ст. 270.
9. Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України: Постанова Правління Національного банку України від 03.08.2015 р. № 581 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0581500-15>.

10. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2012. – № 50. – ст. 564.

11. Рішення ВССУ від 24.09.2014 р. по справі № 6-17645св14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostobank.ua>.

12. Ружицкий П. Взаимозачет кредита и депозита в деталях: новая запятая депозиту [Електронний ресурс] / П. Ружицкий. – Режим доступу: <http://prostobank.ua>.

13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44, ст. 356.

14. *Dobrovolskaya C.V.* Economic-mathematical model of new construction investors crediting in the

scheme of construction financing by means of the Collective Investment Institutions / *C.V. Dobrovolskaya, O.I. Dobrovolskyu* // Економічний простір: Збірник наукових праць. – № 96. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2015. – С. 113-124.

15. *Finnerty J.D.* Financial Engineering in Corporate Finance: An Overview / *J.D. Finnerty* // Financial Management, Winter. – 1988.

16. *James C.* Some Evidence on the Uniqueness of Bank Loans / *C. James* // Journal of Financial Economics. 19.1987. P. 217-235.

17. *Pogue G.A.* A Linear Programming Model for Short-Term Financial Planning under Uncertainty / *G.A. Pogue, R.N. Bussard* // Sloan Management Review. 13.1972. Spring. P. 69-99.